

İktisat tartışmalarında değer, çözümlenmesine pek yaklaşılmayan arzın merkezidir. Fizyokratlar (yaklaşık olarak onsekizinci yüzyılda) değerli olanın toprağın verdiği olduğu düşüncesindeydiler; onlara göre, gayrısı biçim değişikliği idi; birşey eklemeydi. İktisadi değer çözümlenmesiyle doğrudan uğraşanlar arzın merkezine seyahatin hayal edildiği zamanlarda çıkmıştır. Değerli olanın değerinin kaynağını onu “üretmek” için sarf edilen insan zamanı olarak görmüşlerdi o dönemki (yaklaşık olarak ondokuzuncu yüzyıldaki) klâsik iktisatçı denilen iktisatçılar. Sınırdakiciler¹ (yaklaşık olarak yirminci yüzyılda) değeri bir yandan “üretkenlik” dediklerine, diğer yanda da “yarar” dediklerine bağlayarak değer konusunda ikinci bir yaklaşımda bulundular. Fizyokratlardı, klasiklerdi, sınırdakicilerdi; hepsi de ipe sapa gelmezine bağlı olduğu ipi sapı arayıp durdu. Olamazı oldurtmaya çalışma çabası kendilerine verim, emek, üretkenlik ve yarar getirdi getirmesine.. Kafalarını sokacak yerler buldular, karınlarını doyurdular, şöyle ya da böyle, hastalandıklarında tedavi edildiler. Yaşamaları ve anılmaları boş sözlerinin boş olmadığını kanıtı oldu. Yaşadıklarını onların sundukları kavramlar ile kavramaya kalkışanlar, yalnızca bu kavramların kavranmasına el verdiklerini görebildiler ve böylece bunlar aracılığıyla boş sözlerin doğruluğu gözlemlenmiş sayıldı.

Toplumsal gerçeklik, toplum doğal olduğunca doğaldır. İnsan ve yaptığı doğaya tâbi değilmiş gibi, doğaya tâbi olmayan olarak kavranan “insan-yapısı”nın karşıtı olarak kullanılagelmiştir “doğal”. Burada kullanılan “doğal”ın bununla yakından uzaktan alakası yoktur. Burada “doğal”, “doğa bulundukça bulunacak” olan anlamında kullanılmaktadır, ve toplumsal gerçeklik doğada toplum olmadığı zaman ve yerde bulunmaz; toplumla ve toplumdadır. Toplumsal gerçeklik değişen toplumla değişir; yani, her toplumda olacaktır denemez, ancak *söz konusu bir toplumda* gözlemlendiği söylenebilir. İktisadi değer toplumsal bir gerçekliktir: Doğal ya da sürgit kaçınılmazlığı doğala özdeş bir sabitlikle temellendirilmesiyle kaçınılmazlaşan, yalnızca, o sabitin varsayılması olmuştur.

Fizyokratların yaklaşımı değer in toprak kuramı, klâsik iktisatçıların yaklaşımı değer in çalışma kuramı ve sınırdakicilerin yaklaşımı değer in üretkenlik-yarar kuramı olarak adlandırılabilir. Bunlarda

- Ne değer yüklüdür?
- Nasıl yüklenmiştir?
- Değeri ne taşır?
- Nasıl taşır?
- Ne, ne kadar değerlidir?
- Nasıl değerlidir?

gibi sorular kuramın varsayımları çıkarsanarak yanıtlanır. Önce, örneğin, toprağın verdiklerinin değerli oldukları varsayılır; müteakiben, meşakkatli bir uğraştan sonra değerli olanın toprağın verdikleri olduğu çıkarılır.

[Das Kapital](#)'in yayınlanmasından onsekiz yıl sonra yazılan ve [Kritik des Gothaer Programms: Randglossen zum Programm der deutschen Arbeiterpartei](#)²adıyla SSCB'nin kendini dağıtmasından yüz yıl önce yayınlanacak olan yazının başında değer her üç kuramından da -herhangi bir biçimde adlandırılmasalar da- söz edilmektedir:

Çalışma zenginliklerin tümünün kaynağı değildir. Doğa da en az çalışma kadar, ki çalışmanın kendisi yalnızca bir doğa gücünün, insanî çalışma gücünün dile gelişidir, kullanım değerinin kaynağıdır (ve böylesinden, tabiki, maddi zenginlik oluşur!). "Çalışma zenginliklerin ve kültürlerin tümünün kaynağıdır" ifadesi çocukların okuma kitaplarının tümünde bulunur ve çalışmanın ona ait nesne ve araçlarla yürüdüğü benimsendiğinde doğrudur. Ama toplumcu bir program böyle burjuva ifade tarzlarının, tek başlarına onlara anlam veren koşulları göz ardı etmesine izin veremez. Yalnızca insan kendini, daha önceden, çalışma araç ve nesnelere tümünün ilk kaynağı olan doğayla mülk sahibi olarak ilişkilendirmiş olduğunca, sanki o kendine aitmiş gibi davrandığında, çalışma, kullanım değerinin de zenginliğin de kaynağı olur. Burjuvaların çalışmaya doğaüstü yaratım gücü edebiyatı düzmeleri için gayet iyi nedenleri vardır; çünkü, tam da çalışmanın

doğaya bağımlılığından, çalışma gücünden başka mülke sahip olmayan insanın her toplumsal ve kültürel koşulda, kendini nesnel çalışma koşullarının sahibi yapmış başka insanların kölesi olma zorunluluğu çıkarsanmaktadır. Yalnızca onların izniyle çalışabilir; yaşaması da yalnızca onların izniyledir.³

Karl Heinrich Marx yaşamamaktadır; o çoğu kendi içinde ve bir diğeriyle çelişik bir sürü kurgudur: Yalnızca bu kurgulardır ve bu kurguların bir zamanlar yaşamış olan, arkadaşlarının “arap” diye hitap ettikleri insanın yapmış olduklarına dayanması gerekmemektedir. Örneğin, eleştirisi değil, Gotha Programı’nın bizzat kendisi kurgulanan Marx’ı belirlemiştir: Buna göre, o değerın çalışma kuramının eleştirisini değil öncülüğünü yapmıştır. Böylece ders kitaplarına girebilmiştir, varlık ve değer kazanmıştır. Dolayısıyla, burada alıntı olarak geçen yeniden okunmamalıdır: Bıkmaksızın yeniden düşünölmeli, yeniden yazılmalıdır. Gereksizleşeceğı zamanın umuduyla... İKTİSADİ DEĞERİN BELİRİŞİ VE YİTİŞİ bu tür değersiz bir gayretkeşliktir.

Türkali Mah. Beşiktaş

Notlar

1. “Sınırdakici” “marjinalist”in bir Türkçeleştirmesi olarak düşünölmüştür.
2. Türkçeye bir çevirisi Gotha Programının Eleştirisidir.
3. Çevirideki “burjuva” sözcüğünün ecnebi bir havası bulunmaktadır. Şu sıralar, “sivil toplumcu” olarak çevrilmesi sakınca yaratmayacak durumdadır. Dolayısıyla, “adam” “kadın”ı da kapsayacak biçimde kullanıldığında “küçük burjuvalar”, “sivil toplumculardan küçük adamlar” olarak düşünölebilir.